

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. V св. 7-8

БЕОГРАД 1954

О УПОТРЕБИ ПРИДЕВА *МНОГИ* И СЛИЧНИХ ПРИДЕВА У ЈЕДНИНИ

Понекад се поставља питање: зашто се поред *много људи* и *многи људи* може казати и *многи човек*? Да ли су ова три начина изражавања подједнако исправна и да ли све три синтагме уопште значе исто? Може се поставити и друго питање — како је могућно употребити реч *многи* у једнини (*многи човек*, *многа војска*, *много перо* итд.), када тај придев има по природи својој множинско значење? Да ли се таква употреба може граматички протумачити или се она јавља само у вези с нарочитом стилском бојом?

Показаћу, прво, на већем броју примера да наши писци новије епохе (од Доситеја и Вука) употребљавају *многи* у једнини, затим да је и старија, чак и средњевековна књижевност знала за такву употребу, и да према томе о неисправности ових обрта уопште не може бити говора.

Напоредо са примерима у којима стоји придев *многи* даваћу по неколико примера и са другим придевима који су му блиски по значењу, пошто блискост значења ствара и блискост проблематике. То су придеви *премноги*, *многобројан*, *безбројан*, *небројен* (са варијантом *небројан*), *бројан*¹⁾ и *силан*.

У првој групи скупљени су типичнији примери јединске употребе придева *многи* уз именице које значе лица, предмете или појмове као засебне јединице: значење целих израза је то да постоји мноштво, велики број таквих јединица.

---

¹⁾ О томе да употреба придева *бројан* у значењу *многобројан* није добра, писао је у НЈ Лб. *Стојановић* (поводом Маретићева Језичног савјетника, Језички габирци, в. НЈ 1936, 276), а спомињано је и у рубрици „Наша пошта“ НЈ 1934, 127. Рјечник Југ. академије даје примере такве употребе код старих писаца, а има је и у старим речницима. Овде не улазимо у питање њеног постанка и неисправности.

Тешко је у нас разговарати се и с *многим* ученим човеком, а камо ли с данашњим правитељством у Србији (Ђ. Даничић, Ситнији списи I, изд. СКА 1925, 133) Многе веренице покриле су се велом жалости за својим вереницима, *многа* мајка нарицала је за својим сином (Д. Илић, Секунд вечности, Бгд 1921, 37). Следећи ту политику књаз Данило и књаз Никола скрхали су још *многог* и *многог* племенског главара (В. Чубриловић, Босански устанак 1875—1878, изд. СКА 1930, 240).

Многи употребљено самостално значи исто што и *многи човек*:

Чланци [су] били расути по новинама, до којих *многome* не би било могуће ни с највећим трудом доћи (Ђ. Даничић, Ситнији списи... 205). *Многи* ме је до сад запиткивао (Ђ. Јакшић, Дела I, Бгд 1882, 5). Све му се је чинило да је *многoга* увриједио (Срп. нар. приповетке, СЕЗб 41, 162).

О предметима и појмовима:

Ја знам да ће исте догађаје доцније *многo* перо описати вештије али истинитије неће (М. Ненадовић, Мемоари, СКЗ 9, 5). *Многи* пут сам му, кад на конак кад на ручак, долазио (исто, 256). Из *многе* куће остаје по половина чељади у селу (Ј. Дедијер, Херцеговина, СЕЗб 12, 53). Да је пропустио, већ данас не би се знало за *многи* податак који је забележио (Предговор Т. Ђорђевића: Ст. Мијатовић, Занати и еснафи у Расини, СЕЗб 42, XV). Досада сам желео да проспем своје осећаје... на *многе* стране у *многу* и *многу* сврху (Н. Вучетић, Душица, Бгд 1927, 185). *Многo* обећање није никад видело свога остварења и *многа* везирова наредба остала је неизвршена (И. Андрић, Травничка хроника, Бгд 1945, 47).

Са другим придевима: У Лазе је *силни* Србаљ био, |Седамдесет и седам иљада (Вук, НПј II, Беч 1845, 298). Он учвели *силну* српску мајку, |Он учвели *силну* српску ћерку¹⁾ (А. Николић, Голубица II, Бгд 1840, 145).

¹⁾ Примери писани старим правописом, као што је овај и неколико других, дају се по новом правопису.

У следећим примерима једнина придева *многи* стоји уз неке збирне, градивне и заједничке именице које својим обликом сингулара значе скупове мањих јединица. Код таквих израза разлика према претходној групи састоји се у томе што се овде не мисли да постоји велики број предмета који су означени именицом са атрибутом *многи*; велик је *скуп*, *збир* чији је назив обележен том именицом, али је он само један.

Па он диже *млогу* силну војску, |Оде с војском на Херцеговину (Вук, НПј II, 107). И кад је излазио из Јерихона за њим иде народ *многи* (Вук, Н. Завјет, Беч 1847, 51). [Касидолски поток] може јако надоћи и тада снесе *многи* камен и пијесак на оближње њиве (Поп Стјепа и Вл. Трифковић, Сарајевско Поље, СЕЗБ 11, 119). Носе *многу* паприку те је тамо продају (Ст. Мијатовић, Занати ... 132).

Са другим придевима: [Аустрија] сеје *премноги* и добар шафран (Д. Исајловић, Историја трговине, Будим 1816, 251). Пође с *многобројном* и страшном својом пратњом (М. Милићевић, Јурмуса и Фатима, Бгд 1879, 86). За то се моли за *многобројну* посету (Ст. Сремац, Вукадин, Згб 1903, 117). Он живи као неки мали владалац. Има *многобројан* двор, позориште (Ј. Скерлић, Писци и књиге 6, Бгд 1923, 83). *Безбројно* цвеће цвѣта у врту око мене (Ј. Грчић-Миленко, Наша љубав, Б. Коло 11, 758). Дочека га гомила простијег свијета пред локандом, да се нагледају његова *небројеног* „ордења“ (С. Матавуљ, Биљешке једног писца, Бгд 1922, 207). Напред, *около* и *остраг* *небројни* народ (Записи Ј. Грујића II, ЗБИЈк 8, 175). Доћи ћу други пут с *бројницом* четом (А. Тресић Павичић, Финис републице, Згб 1909, 76). Сијевала [му је] мозгом... још и брига за *бројну* а оскудну породицу (Б. Будисављевић, Из старог завичаја, изд. Мат. срп. 1914, 86). *Силни* свијет навр'о к манастиру (С. Матавуљ, Изабр. приповетке, Бгд 1946, 272). Бујица је ваљала и вукла *силно* камење (И. Брлић Мажуранић, Приче из давнине, изд. Мат. хрв. 1920, 80).

У идућем примеру реч *риба* може се схватити и као јединка (*силна риба* као *силан човек*), али пре збирно (*силна риба* као *силно камење*): Осврћемо се око себе да видимо одакле та *силна* риба долази (Ј. Ђоновић, На Влтави, Цетиње 1948, 11).

И у следећа два примера значење зависи од аперцепције. Придев може уносити или значење великог броја оних јединица уз чији назив стоји, или значење величине, великих размера оног појма уз који стоји као атрибут: Глава оборена, тешка од „*силне*” науке климала је то на једну то на другу страну (Ј. Веселиновић, Целокупна дела 6, изд. Срп. писци, 88; мисли се или на многобројне науке, или је наука једна али обимна). Зар се у обичајима народним... исто тако не налази *премног*о искуство? (Ј. Миодраговић, Народна педагогија у Срба, Бгд 1914, XXVII; многобројна искуства или велико искуство).

Придев *многи* (и слични) уз извесне градивне именице уопште не може значити многобројност саставних делова, пошто се они не могу аперцепирати, већ само велику масу одговарајуће материје.

Будући да се *многа* со у Шапцу застала, позовемо који ће се уписати самовољно на јуриш и... сва со да
 • буде самовољницима накнада (М. Ненадовић, Мемориари... 177—178). Тешка и *многа* вода је пљуштала по блату (И. Секулић, Записи, Бгд 1941, 69).

С другим придевима: Не можемо веровати да се од *премноге* воде није нико поболоо (Ј. Стефановић, Критика [књиге М. Розена], Вила, Бгд 1865, 336). У Азији се стриже *силна* вуна с оваца, камила, коза итд. (Колико се вуне добија на земљи, Вила 1865, 215).

И у неким примерима где се придев *многи* односи на заједничке именице, појмови изражени њима замишљени су као недељиве целине, иако они по природи својој то нису.

Боље је добро име, него *много* богатство (Босански пријатељ 2, Згб 1851, 179). Имаш *много* имање на много година (Вук, Н. Завјет... 169).

С другим придевима: Да ми рекну Ченгијића славних | ...И још благо *небројно* и *многа*,| Ја га не бих прегорјети мог'о (А. Шантић, Целокупна дела 2, изд. Срп. писци, 214). Наши модерни авиони имају врло *бројну* електричну опрему (Д. Лучић и М. Живић, Познавање авиона, Земун 1940, 346).

Најзад придеви о којима је овде реч могу стајати уз неке мислене именице код којих се никаква материјална количина, према томе ни дељивост, уопште не може подразумевати. Они су за писце просто значили исто што и *велики*, *обимни*.

Мног разум ваља да има човек (Д. Обрадовић, Првенац, Бгд 1836, 39). Ја ћу само позорна учинити Даничића да речени аксиом... к *многом* нереду води (Из полемике Ђ. Даничића, Ситнији списи... 47). Погрешно је... ову везу тако разумети као да је *многа* мишљење [оно] које у њега убија вољу (Љ. Недић, Целокупна дела 2, изд. Срп. писци, 226).

С другим придевима: По шљивама и осталим воћкама праћу [погр. м. праве] гусјенице *премногу* штету и квар (Л. Лукић, Варош у Славонији, ЗбЈА 24, 38). За то су наша њихова начела *силан* одзив код свега народа (М. Капетановић Љубушак, Народно благо, Сарајево 1888, 221). Није... осјећала ништа друго до *силни* простор (И. Ћипико, Приповетке, Бгд 1947, 158).

Треба још споменути да основно значење именице уз коју придев стоји намеће често и друге семантичке преливе том придеву.

У следећа два примера *многи* значи *дуги*, пошто се односи на појмове који значе трајање и чија је „велика“ димензија уствари дужина трајања: Сазидаше пречудни храм, овај овде, који се од *многог* времена био покварио (Ст. Новковић, Први основи словенске књижевности, Бгд 1893, 269). После *многоста* извијања најзад се потпише и касир (Т. Остојић, Захарије Орфелин, изд. СКА 1923, 57).

Уз реч *цена* атрибут *многи* мора значити *високи*: Искупи га [тело] *многом* ценом и пренесе у Сибин град (М. Радић, Повест кратка о... манастиру Хопову, Будим 1847, 30).

Уз *жешва* придев *многи* значи *обилаш*, *богаш*: Жетва је заиста *млога*, а послениках пак мало (М. Чујић, Живот Ис. Керста, Сплит 1848, 67).

Ево неколико примера у којима је захваљујући општој семантици створено значење *чешш*: или сл. Или узице олабаве, или попуцају од њена *силна* сагибања (Б. Станковић, Стари дани, СКЗ 76, 59). Напокон ће цјеловита форма пучке попијевке са својим *бројним* понављањем изаћи као литанијска схема најразноврснијих облика (Б. Широла, Проблеми нашег музичког фолклора, ЗБЈА 27, 196). Срце зна цијену прве [истинске нежности], али је друга [лажна] *бројнија* у животу (Н. Шаулић, Мисли, Бгд 1930, 53).

Кад прегледамо све типове јединске употребе придева *многи* (и сродних придева), ми видимо ово. Ако именице које стоје с њим значе појединачне предмете или појмове, добива се значење великог броја тих предмета или појмова; ако именице означавају збирове, скупове, настаје значење величине, великих размера таквих збирова или скупова. Значење величине јавља се и код недељивих појмова, тј. код оних који се обележавају мисленим именицама. Ово се, додуше, дешава ређе и изгледа данас као помало застарело стилско средство. Наши примери таквог типа, бар што се тиче придева *многи*, потичу махом од старих писаца. Уопште у данашњем језику запажа се тенденција да *многи* (у једнини) значи оно прво, тј. велики број, многобројност. Тако, напр., кад кажемо *многи порез*, могли бисмо очекивати да то буде и *велики*, *високи порез*, али се израз осећа као *многе врсте пореза*, *многобројни порези*. *Пошрошио је многу своју новца* пре би се разумело данас као трошење већег броја извесних свота, трошење у више махова, него као један издатак велике своте. *Много имање* за нас је *велики број имања*, а не *велико имање*, као што по смислу излази из наведеног Вуковог примера (в. напред); итд.

И у старијем језику (пре Вука и Доситеја) било је употребе придева *многи* у једнини, само што су преливи значења били нешто друкчији. Најстарији примери показују да је јединско *многи* стајало уз мислене и збирне именице, значећи велику димензију, док је појава његова уз називе поје-

диначних предмета или појмова са значењем многобројности углавном каснијег датума. Према подацима из Даничићевог „Рјечника из књижевних старина српских“ и из Рјечника Југославенске академије¹⁾ имамо с *многом шрудом* још код Саве Немањића, а израз *много време* у смислу *дуго време* два пута у 14-ом веку. *Мног* у смислу *дарежљив* налазимо у једном Доментијановом примеру (*бог многи в шћедрошах*), а исто је значење и у старом примеру *мног в милоштињи*. Затим: *с силоју многоју, мног ѿлач, ѿо мнозеј јего милошти; за ѿремного јего милосрдије* и сл. *Многи* уз збирне и градивне именице, и уз оне заједничке које означавају разне врсте скупова, јавља се углавном од 16-ог века. Тако имамо (према РЈА) из тога времена *много благо, многи ѿук, многа крв, многа жешва*; из 17-ог века *многа војска, многи народ* итд. Исто тако: *бисер бројни, ѿримнога сила* из 16-ог в.; из 17-ог в.: *бројну војску, с небројном чељади* и сл.

Ранији примери са значењем многобројности засебних јединица су ретки. Од 18-ог в. они се појављују у већем броју. Из тога времена читамо: *млоги* ће се тада положеник своје господину насмијати, *многи* солдат своје генералу (Рапић); Да се *многа* жена стиди (Дошен); Јер *многа* ради госта већ господин просјак поста (исти); *Многи* отац прида свому сину господарство (Рељковић). У самосталној употреби: Тад годиште свето бише, и по путу *многи* пао (П. Кнежевић); *Многи* цркне од љутине, на мегдану *многи* гине, *многи* себи рану зада, да на земљу мртав пада (Дошен).

Савремени и стари примери показују нам, дакле, да се кроз историју језика извршила извесна промена у јединској употреби придева *многи* (под његовим утицајем, тј. по аналогiji с њим, вероватно и у сродним придевима). Покушаћемо да објаснимо како је до тога могло доћи.

Осврнимо се, прво, на употребу и значење придева *многи* у множини. Познато је да употреба речи зависи од функције коју оне имају у реченици. Тако, напр., *многи* и *ѿремноги* могу значити *мноштво, велико мноштво* и тада,

¹⁾ Примере дајем у модерној транскрипцији.

пошто имају функцију именице, уз њих стоје именице у генитиву плурала, као што би стајале и уз *мноштво*; *много људи*, *премнога људи* као *мноштво људи*, *велико мноштво људи*¹⁾. Међутим ако се у свести поставе друкчији односи, ако се неки појам (изражен именицом) жели оквалификовати употребом придева, тј. да му се припишу нека својства за разлику од других појмова, онда се исте ове речи — *много*, *премнога* — могу употребити и у придевској функцији: *много људи*, *премноги људи*. Ово се не односи искључиво на *много*, *премнога* и можда на коју реч сличног значења (*небројено*). Исти процес налазимо код *неколико* (Тамо је *неколико кућа*; Тамо су *неколике куће* — са специјалним значењем да има мање од пет кућа); затим код *двоје*, *троје*, *четворо* итд. и код *обоје* (*Двоје деце* а *двоји просиоци* у смислу *две групе просилаца*; *обоје деце* а *обоји ојанци* у смислу *оба пара опанака*).

Ова два начина употребе — у функцији именице одн. прилога за количину и у функцији придева — тичу се *множине*. Као што видимо, та два начина понекад показују јаче разилажење у значењима, као напр. код *неколико* и *неколики*, код *двоје* и *двоји* итд., али код *много* и *многои* (са сродним речима) таква тенденција се није развила: *много људи* и *многои људи* практично показују разлику у значењу само у оном смислу како је то напред речено: једно је *мноштво људи*, *велики скуп људи*, друго је *многбројни људи*, *многбројни појединци*.

Сада се поставља даље питање: шта је граматичка *једнина* у овим случајевима где се по смислу види да је реч о већем броју јединица? Ми налазимо у једнини *многои*, *премноги*, *небројан*, *безбројан*. Узгред спомињем сличан однос између *колико* (*Колико је војске имао* — *Колику је војску имао*), а у старом језику и између *обоје* и *обој*, *двоје* и *двој* (забељени су примери: *Обојом руком узети ће суд* — код Кашића и слично код других; затим: *Од двојега срца једно се створи* код И. М. Матеја; тога има и у данашњем језику *чакаваца*).

¹⁾ в. А. Белић, О језичкој природи и језичком развоју, Бгд 1941, 112—113.

Да би се ово разумело (у погледу придева *многи* и сродних, о којима ћу једино и дати тумачење) треба имати две ствари на уму.

Прво, што се тиче самог значења речи *много*, она је од најстаријих епоха означавала *велико* по димензијама разних врста, стога и *обилашо* и *богашо* и *јако* и *дуго*, према именици на коју се односила; а затим и *саспављено од великог броја мањих делова* или сл. Јединска употреба уз именице које својом једнином значе сједињеност више саставних делова, збирну структуру, не би претстављала, према томе, ништа необично, и ми смо је, као што је било показано, и нашли већ око 16-ог века.

Као друго треба истаћи следећу чињеницу. У језику је такође врло стара и сасвим народна, можда касније нешто појачана и код писаца, стилска фигура синегдоха. Једна врста синегдохе је употреба једнине м. множине. Тако имамо, напр.: „Све је поље голуб прекрилио“; „Гдекоје су паше наваљивале да се удари на Немца“; „Језгро нашег народа је сељак и тежак“¹⁾. *Људи* употребљено у синегдохи постаје *човек*. Исто се тако, разумљиво, пребацују у једину и атрибути: од *многи људи* постаје *многи човек*. — Такво је порекло оних нешто каснијих примера где *многи* не означава величину скупа већ многобројност појединих лица, предмета или појмова.

Према томе употреба придева *многи* и семантички сличних придева у једнини потпуно је исправна и у духу језика у свим оним положајима где општој ситуацији текста одговора стилска фигура синегдохе. Обрти у којима ти придеви стоје уз збирне, градивне именице и уопште уз оне код којих треба исказати величину неког збирног или чак и нематеријалног појма такође су уобичајени у нашем језику; можда сам придев *многи* у таквом положају претставља данас нешто ређе изражајно средство.

Д-р И. Грицкаш

¹⁾ М. Стевановић, Граматика српскохрватског језика, Бгд 1951, 363.